

POLAZIŠTA

EVANĐELJE I ETAPE KRŠĆANSKOG SAZRIJEVANJA U PRVOJ CRKVI

Ivo Balukčić

Danas se u Crkvi traže putovi i načini kako navijestiti Radosnu vijest suvremenom čovjeku, ali tako da ona prožme sav ljudski život te postane osobno iskustvo. „Naviještanjem Evanđelja teži se, u stvari, takvoj unutarnjoj preobrazbi svega što je ljudsko da se snagom evanđeoskog humanizma isprevrnu mjerila ljudskog prosuđivanja, ustaljene vrednote, interesi, misaona kretanja, ishodišta nadahnuća i životni obrasci koji su unutar ljudskog roda u suprotnosti s Božjom riječi i njegovim naumom spasenja.”¹ Evangelizacija je složen proces koji ima svoje etape i svoj ritam koji bi kršćanin trebao proći počevši od prvog susreta s Kristom do kršćanske zrelosti.²

U nizu konferencija održanih na Sveučilištu Gregoriana u prosincu 1978. godine sadašnji milanski kardinal, a ondašnji profesor i rektor tog sveučilišta Carlo Maria Martini, iznio je „radnu hipotezu” kako su četiri evanđelja, između ostalog, imala i ulogu odgovarajućih priručnika u četiri susljedne etape kršćanske formacije. Tu „radnu hipotezu” on će kasnije razraditi u nekim svojim člancima i meditacijama, a na toj će osnovi prirediti i 'Duhovne vježbe' koje su izašle na talijanskom jeziku u četiri knjige.³ Evo tih etapa: I. etapa ili etapa katekumenata kojoj je kao priručnik moglo poslu-

žiti Markovo evanđelje; II. etapa ili etapa uvođenja krštenika u život Crkve za koju je Matejevo evanđelje moglo biti priručnik; III. etapa ili etapa uvođenja kršćanina u razumijevanje odnosa Crkve i svijeta, tj. odnosa povijesti spasenja i profane povijesti, a Lukino je evanđelje zajedno s Djelima apostolskim moglo služiti

¹ BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Radosno navještanje Evanđelja i odgoj u vjeri. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze*, br. 20, KS, Zagreb, 1983, str. 51.

² Usp. isto, br. 19–22.

³ CARLO MARIA MARTINI, *L'itinerario spirituale dei dodici nel vangelo di Marco*, Centrum Ignatianum Spiritualitatis, Roma, 1980; *Gli esercizi Ignaziani alla luce del vangelo di san Matteo*, Edizione Comunità di vita cristiana, Roma, 1981, *Gli esercizi Ignaziani alla luce del vangelo di san Luca*, Ed. Comunità di vita cristiana, Roma, 1983; *Il vangelo secondo Giovanni*, Ed. Borla, Roma, 1984; *Dalla coscienza battesimale alla coscienza presbiterale*, u: „La parola che ci fa chiesa”, Ed. Dehoniana, Bologna, 1981, *Iniziazione cristiana e teologia fondamentale. Riflessione sulle tappe della maturità cristiana nella chiesa primitiva*, u: „Problemi e prospettive di Teologia Fondamentale”, Ed. Queriniana, Brescia, 1980, 83–91, *Les étapes de formation du chrétien dans la communauté primitive à la lumière des quatre évangiles*, u: „Pont. Consilium Pro Laicis Service de Documentation”, 5 (fevrier 1979), str. 1–10; *Riflessioni sull'itinerario dell'esperienza cristiana nel NT*, neobjavljeni rukopis (Roma, 1978), 15 stranica.

kao priručnik u razumijevanju tih odnosa; IV. etapa ili etapa zrelog kršćanina kojoj je odgovarajući priručnik moglo biti Ivanovo evanđelje. Martini je ove etape obradio pod pet vidova:

1. Definira etapu u sebi samoj i to pod kristocentričnim vidom.

2. Koje je „stanje molitve” vlastito svakoj od ovih etapa?

3. Koji je tip religiozne refleksije vlastit svakoj od etapa?

4. Karakteristično sakramentalno iskustvo svake etape.

5. Koja su služenja karakteristična pojedinim etapama?

Za uspješno naviještanje Evanđelja danas potrebno je vratiti se nadahnuću onog prvog apostolskog modela. Osvijetljeni iskustvom prve Crkve lakše ćemo razumjeti hod kršćanske zajednice danas te potrebu evangelizacije i katehizacije kroz susljedne etape, kao i ulogu svećenika i katehete danas. Ovdje je potrebno naglasiti da je autor ove postavke svjestan da „ova analiza nosi u sebi opasnost da se upadne u krutu viziju kršćanskog života kako prve Crkve, tako i današnje, jer Bog je slobodan u svom djelovanju i 'Duh puše gdje hoće i kako hoće'”.⁴ Međutim, ova sistematska postavka uvođenja i vođenja kako pojedinog kršćanina, tako i zajednice, može biti od pomoći u pastoralnom radu.⁵

1. PROCES KRŠĆANSKOG SAZRIJEVANJA U PRVOJ CRKVI

Polazeći od tekstova NZ autor kaže da „nije teško otkriti postupni karakter iskustva vjere u NZ”.⁶ Ovim se želi reći da prije nego što se dostigne konačni cilj kršćanskog življenja, neophodno je proći duži hod zrenja i rasta kojega NZ predstavlja kao prijelaz od inferiornog stanja prema višem i savršenijem stadiju. Ovaj razvoj prema punoj duhovnoj zrelosti označen je nizom primjera inspiriranih slikom puta koji treba prijeći da bi se stiglo cilju, te stupnjevitim razvojem ljudskog života, počevši od dječje dobi pa do one zrele.

1.1. Duhovni život kao put koji treba prijeći

Sposobnost je Semita da duhovnu realnost znaju izraziti konkretnim slikama. Tako riječi: put, cesta, staza, hod jesu termini kojima se izriče religiozno-moralno življenje čovjeka.⁷ Tema o dva puta vrlo je česta u SZ. To je put Jahvin (Pnz 30,15–16), put pravednog koji je prav i pošten (1 Sam 12,23; 1 Kr 8,36; Ps 101,2.6) i put zli koji je krivudav i vodi u propast (Izr 21,8; 12,28; Ps 1,6). Božji putovi često su nerazumljivi: „Jer misli vaše nisu moje misli, i puti moji nisu vaši puti, riječ je Jahvina. Visoko je iznad zemlje nebo, tako su puti moji iznad vaših putova, i misli moje iznad vaših misli” (Iz 55,8–9). Nadilazeći ljudska očekivanja Božji put specificira se kao polazak, hod i dolazak u „obećanu zemlju” (Post 12,1–5; Izl 13,17–18; Pnz 8,2). „Može se reći da hod Izlaska zauzima središnje mjesto u religioznoj misli Izraela, a prema svetom Pavlu čuva i permanentnu duhovnu vrijednost i za kršćane: 'Sve se to njima dogodilo da bude za primjer, a napisano je za opomenu nama kojima je zapalo da živimo u posljednjim vremenima'” (1 Kor 10,11).⁸

Novi će zavjet ponavljati teme puta i izlaska spiritualizirajući ih i iznad svega davati im tipično kristološku dimenziju. Ne odnosi se to

⁴ C. M. MARTINI, *Riflessioni sull'itinerario dell'esperienza cristiana nel NT* (neobjavljeni rukopis), Roma, 1978, str. 3.

⁵ Usp. C. M. MARTINI, *Dalla coscienza battesimale alla coscienza presbiterale*, u: „La parola che ci fa chiesa”, Ed. Dehoniana, Bologna, 1981, str. 43–56; Usp. PAPA IVAN PAVAO II, *Catechesi tradendae*, Apostolska pobudnica, Kateheza 4 (1979) 30.

⁶ C. M. MARTINI, *Iniziazione cristiana e Teologia Fondamentale. Riflessione sulle tappe della maturità cristiana nella chiesa primitiva*, u: „Problemi e prospettive di Teologia Fondamentale”, Ed. Queriniana, Brescia, 1980, str. 85. Martini tu ukratko naznačuje, na temelju novozavjetnih tekstova proces kršćanskog sazrijevanja. Da bi tu njegovu postavku objasnio upotrijebio sam i drugu literaturu koja opravdava Martinijevu viziju.

⁷ Usp. Put, u: „Rječnik biblijske teologije”, KS, Zagreb, 1969, str. 1056–1060.

⁸ STEFANO DE FIORES, *Itinerario spirituale*, u: „Nuovo Dizionario di Spiritualità”, Ed. Paoline, Roma, 1982, str. 792.

samo na riječi Kristove o dva puta (Mt 7, 13–14), već samo kršćanstvo zove se jednostavno „put” (Dj 9,2; 18,25; 19,9. 9...). Isus je sam put: „Ja sam put...” (Iv 14,6). Put ili životno ponašanje u skladu s voljom Božjom nije više samo kompleks zakona ili držanja, već osoba Isusa Krista (Iv 14,7–9). I taj put ima svoj dinamizam koji se sastoji u obraćenju, vjeri, nasljedovanju i hodu za Isusom, prihvaćanju Evanđelja, nošenju svog križa, a cilj toga puta jest ulazak u kraljevstvo Božje i vječni život (Mk 1,15; Mt 18,3; Lk 13,1–5; Iv 3,15...).

1.2. Duhovni život kao rast i zrelost

a) Djeca—odrasli. I pojam djeca ima u NZ dvostruko značenje. Dok evanđelja daju djeci privilegirano mjesto kao oličenju autentičnih učenika i to radi njihove spremnosti s obzirom na Božje ponude (usp. Mk 10,15; Mt 18,3–4; 19,14), novozavjetne poslanice u više navrata pozivaju da se ostavi dječje shvaćanje vjere i da se „uzraste za spasenje” (usp. 1 Pt 2,2). Tako sveti Pavao žali Korinćane jer su ostali „nejačad u Kristu” i stoga nesposobni „za čvrstu hranu”, tj. za produbljenu komunikaciju otajstva spasenja (usp. 1 Kor 3,1–3). To je još očitije u poslanici Hebrejima gdje se govori o kršćanima kao onima kojima „treba mlijeka, a ne tvrde hrane” (usp. Heb 5,11–14) čime pisac izražava dječju dob onih koji još nisu uzrasli u Kristu. U poslanici Efežanima Pavao želi da se ne ostane „nejačad kojom se valovi poigravaju i koje goni svaki vjetar nauka u ovom kockanju ljudskom”, nego da „promiče svoj rast na saziđivanje u ljubavi” (usp. Ef 4,13–16). Još Pavao precizira: „Braćo ne budite djeca pameću, nego nejačad pakošču, a zreli pameću” (1 Kor 14,20). Kršćanin dakle ne smije ostati na početku ili u stadiju djeteta kojega karakterizira neiskustvo, nestalnost, nesposobnost da uđe dublje u božansku mudrost. Pozvan je da postane odrastao u Kristu, da postigne zrelost, da bude nepopustljiv prema grijesima i da živi istinujući u ljubavi.¹⁰

b) Nesavršeni — savršeni. Potrebu rasta i sazrijevanja u kršćanskoj zrelosti pokazuju i tekstovi koji govore o „nesavršenosti” i „savršenosti”. „Budite savršeni kao što je savršen Otac

vaš nebeski” (Mt 5,48). Ta zapovijed zauzima ono mjesto u NZ koje je u SZ imala zapovijed u Levitskom zakonu: „Budite dakle sveti, jer sam svet ja!” (Lev 11,45; 19,2).¹¹ Tekstovi NZ nam objašnjavaju što to znači „biti savršen kao Otac nebeski”. U prvom redu Isus je onaj koji daje novo usmjerenje zahtjevu savršenstva. Nije to samo neporočnost koju treba sačuvati, već darovi Božji, ljubav Božja koju treba primiti i širiti (usp. Mt 9,12; Heb 5,9sl.). Tko želi biti savršen mora priznati svoju grešnost (1 Iv 1,8), kao i ne pouzdavati se u bilo kakvu osobnu pravednost, nego samo u Božju milost (Fil 3,7–11; 2 Kor 12,9). Zatim mora biti spreman na odricanje te nasljedovanje Isusa (Mt 19,21; usp. Dj 4,36sl). Daljnja oznaka savršenstva jest ljubav (Kol 3,14; Rim 13,8–10) koja se proteže čak i na neprijatelje i progonitelje (Mt 5,43–48; Lk 6,36). Dakako, kršćanin se mora čuvati i zla (Mt 5,29sl; 1 Pt 1,14sl), ne griješiti u riječima (Jak 3,2), mora se brinuti za opakoga (usp. Rim 5,8) te „zlo svladavati dobrim” (Rim 12,21; 1 Pt 3,9).

Osim o ovim oznakama savršenstva novozavjetni tekstovi govore i o tome kako se Kristovi učenici ne smiju nikada zadovoljiti postignutim, nego da neprestano „rastu u spoznanju i ljubavi” (Fil 1,9), štoviše, čak i onda kada su članovi zajednice formiranih kršćana — savršenih (1 Kor 2,6; 14,20; usp. Fil 3,12.15). U stvarima, potpuno savršenstvo bit će postignuto tek onda kada svi zajedno stignemo do „punine veličine Kristove” (Ef 4,13), a to će se dogoditi tek u eshatonu (1 Sol 3,12; Ef 5,27; Fil 3,13).¹²

c) Neuki — učitelji. Osim učiteljske karizme ili službe poučavanja koja je darovana nekima u Crkvi (Rim 12,7; 1 Kor 14,6.26. 8; Ef 4,11) svi su vjernici pozvani da budu otvoreni poučavanju o Kristu da bi i sami mogli postati učitelji. Iako se nitko od onih koji se odluče poći za

⁹ Usp. R. SCHNACKENBURG, *Messaggio morale nel NT*, Alba, Ed. Paoline, 1971, str. 30.

¹⁰ Usp. S. DE FIORES, *nav. dj.*, str. 794; Usp. *Dijet*, u: „Rječnik biblijske teologije”, KS, Zagreb, 1969, str. 191–193.

¹¹ *Savršenstvo*, u: RTB, str. 1144.

¹² Usp. S. DE FIORES, *nav. dj.*, str. 794; Usp. *Savršenstvo, nav. dj.*, str. 1144–1147.

Isusom ne treba dati „zvati rabbi” (Mt 23, 8), ipak mu je dužnost da ljude „čini učenicima” (Mt 28,19). Pod tim vidom poslanica Hebrejima kaže: „Pa trebalo bi doista da nakon toliko vremena već budete učitelji, a ono treba da tkogod vas ponovo poučava početnička načela kazivanja Božjih...” (Heb 5,12). Prije nego bude izložio temu o svećeništvu Kristovu, pisac poslanice Hebrejima opominje kršćane što su poslije svoga obraćenja ostali na abecedi objavljenih nauke. Trebali su, naprotiv, postati učitelji, tj. odrasli ili savršeni kršćani sposobni shvatiti najdublju tajnu i saopćiti drugima objavu te sa sigurnošću razlikovati dobro od zla.¹³

d) Tjelesni — duhovni. Pavlovska opozicija između tijela i Duha (Gal 5,16–26) reflektira se u antitezi „biti tjelesan” i „biti ljudi duha” (1 Kor 3,1), a odnosi se na dvije kategorije osoba: oni koji se daju voditi od ljudske naravi, slabi i solidarni s grijehom (2 Kor 1,12; Rim 6,19) i oni koji su pod utjecajem Duha Svetoga kao principa dinamizma i posvećenja (1 Kor 6,19; Gal 5,18). Posebno je čovjek tjelesan kada živi po zemaljskim principima, nesposoban prihvatiti otajstvo Boga; a duhovan čovjek, jer je prosvjetljen Duhom Svetim, sposoban je ispravno vrednovati realnost i događaje (1 Kor 2,13–15). Stoga kršćanin, jer je primio dar Duha Svetoga, pozvan je da uskladi svoje djelovanje i hodi u svjetlu Duha (Gal 5,16–18; Rim 8,4) sve do potpunog otkupljenja kada će Bog dati život mrtvim tijelima po Duhu (Rim 8,11). Tek onda rodit će se pravi duhovni čovjek potpuno prožet i preobražen Duhom te poput Krista postati besmrtni i slavan (1 Kor 15,43–54). I ovdje je životna povezanost s Kristom preduvjet da se postane duhovan čovjek (Iv 14,6; Fil 1,21; Rim 8,29; 2 Kor 3,18).

Osim ovoga što je dosada rečeno o dinamizmu rasta i sazrijevanja u prvoj Crkvi tu su još neke novozavjetne stranice u kojima su opisane susljedne etape uvođenja u kršćansko otajstvo. Uzmimo npr. drugo poglavlje Dj koje slijedi prvu Petrovu propovijed (Dj 2,14–36); raspoloživost onih koji su slušali riječ (Dj 2,37), poziv na obraćenje i krštenje da se primi dar Duha (Dj 2,38). Zatim dolazi opis efikasnog krštenja (Dj 2,41) i odmah se naglašava kako oni koji su primili krštenje nastavljaju slušati

poučavanje apostola (Dj 2,42) te „bijahu postojani u zajedništvu, lomljenju kruha i molitvama” (ondje).

Poslije katekumenata dolazi period poučavanja združen s intenzivnim sudjelovanjem u zajedničkom životu. Poslanica Hebrejima (6, 1–6) razlikuje „početnički nauk o Kristu” u kojem se daje temeljna najava o kršćanskom životu od jednog kompletnog i produbljenog poučavanja.¹⁴

Iz svega dosada rečenog može se zaključiti kako je u prvoj Crkvi postojala svijest o jednom kršćanskom hodu koji je trebalo proći kroz susljedne etape, počevši od početnika u vjeri do zrelog kršćanina. Te etape Martini ovako postavlja:

2. ETAPA KATEKUMENATA

Cilj ove etape je uvesti katekumena u otajstvo Kristove muke, smrti i uskrsnuća. To predstavlja hod ili proces koji katekumen treba proći, a možemo ga nazvati klasičnim pojmom „obraćenje”. Evo procesa kroz koji prolazi katekumen prema izvještaju sv. Marka. Katekumen zna nešto o grupi ljudi koji se zovu kršćanima, ali kao u parabolama (usp. Mk 4,11). Sve što oni čine izgleda mu nekako zagonetno. Kakav je to način života? Zašto toliko ushićenja? On promatra zajednicu izvana jer još nije ušao „unutra”, nije shvatio Krista, nije se susreo s njim.

Kako se odvija ovaj proces od „izvana” prema „unutra”? Preko susreta s Bogom Gospodina našega Isusa Krista. A susret s Bogom jest susret s Isusom Kristom Sinom Božjim. Odavde i naslov za Markovo evanđelje: „Početak evanđelja Isusa Krista Sina Božjega...” (Mk 1,1).

Svaka od etapa zahtijeva i određenu religioznu refleksiju. U ovoj etapi katekumen razmišlja o svom iskustvu sa psihološko-moralnog gledišta. Pozvan je da spozna svoju situaciju pred Bogom, a za to je bitno ono što nosi u svom srcu. „Ta iznutra, iz srca čovječjega, izlaze zle misli, bludništva, krađe, ubojstva, preljubi, lakomstva, opakost, prijevara, razuz-

¹³ Usp. S. DE FIORES, *nav. dj.*, str. 794–795.

¹⁴ *Isto*, str. 795–796.

danost, zavist, psovka, uznositost, bezumlje” (Mk 7,21–22). Katekumenu se želi posvijestiti da nije vanjsko ponašanje ono na koje treba usmjeriti pažnju, kao kod poganskih religija, već unutarnja raspoloživost. Od tih zala, koja proizlaze iz srca čovječjega, može katekumena osloboditi krštenje.

„Stanje molitve” koje treba njegovati u ovoj etapi jest molitva prosvjetljenja, a primjer takve molitve nalazimo kod Marka (Mk 10,41–45). Bartimej, slijepac, sjedi uz put, osjeća da Isus prolazi i počinje vikati: „Sine Davidov, Isuse, smiluj mi se!” Mnogi ga pokušavaju ušutkati, ali on još jače viče. Pozvan od Isusa, on izražava svoju želju: „Gospodine, da progledam!” Katekumen se sprema na krštenje, pomalo gubi idolatrijski svijet, osjeća slabost vlastitog života, nada se da je u Kristu jedini spas te i njegova molitva jest krik: „Gospodine, Sine Davidov, smiluj mi se!” Ta molitva ide za tim da ojača vjeru koju katekumen posjeduje na tom stupnju. Uz ovaj primjer nalazimo i drugi na kojem se može nadahnuti molitva za prosvjetljenje. Nakon Petrova govora na Pedeseticu oni koji su ga slušali pitaju: „Što nam je činiti, braćo?” (Dj 2,37). Katekumen, nakon što je upoznao navještaj o Isusu, doveden je do stadija u kojemu je potrebno prosvjetljenje što treba činiti dalje te on kroz molitvu traži nadahnuće.

U ovoj etapi još nemamo odgovarajućeg sakramentalnog iskustva jer je katekumen u hodu prema krštenju, ali je Crkva imala određene predkršteničke obrede i molitve kojima ga je pratila.

Različitim stupnjevima rasta u vjeri odgovaraju i različita služenja koja se čine u zajednici. Ona imaju svoj početak nakon krštenja, a sastoje se u služenju najpotrebnijima (usp. Mt 25,31–46). Stoga se u ovoj etapi ne zahtijeva od katekumena karitativno djelovanje.¹⁵

3. MARKO – EVANĐELJE KATEKUMENA

Zašto ovaj naslov? To je najstarije Evanđelje koje sadrži bitne elemente katekumenske inicijacije za kandidata koji dolazi iz poganskog svijeta. Želi poučiti kandidata za krštenje koji su bitni elementi da se učini korak obraćenja.

Ono sadrži osnovne činjenice o Isusu. Sadrži sve što poganin treba usvojiti (ne samo znati) i živjeti da bude spreman na krštenje.

Može se reći da Marko slijedi duhovni hod od Boga kojeg je poganin shvatio na svoj način do Boga Isusa Krista koji nam prvi dolazi u susret i poziva nas po svom Sinu da mu se otvorimo. Treba shvatiti da Bog Isusa Krista nije Bog koji se može posjedovati, koji se može udobrovoljiti nekim magičnim obredima dobro složenim i dobro proračunatim, da se njima iznudi božanska naklonost, nego je to Bog Isusa Krista koji nas po njemu poziva da se izade iz vlastite sigurnosti i prihvati Evanđelje koje je Isus i koji nas jedini može voljeti i u kojemu možemo biti voljeni.

Dakle Marko sadrži ono bitno što je potrebno „znati” prije krštenja, ali ne kao neku sumu koja se treba naučiti napamet, već kao određeni priručnik, kako za katekumena, tako i za voditelja grupe katekumena koji im pomaže u hodu ka krštenju. Tako je Isus u prvom dijelu Markova evanđelja predstavljen kao Učitelj kojega treba nasljedovati i to s posebnim žarom, a u drugom dijelu on je Radosna vijest koju treba prihvatiti. Katekumen treba doći do osobnog iskustva: Isus je Evanđelje, a to je ujedno i glavna svrha Markova evanđelja.¹⁶

4. UKLAPANJE KRŠTENIKA U ŽIVOT CRKVE

Ova etapa ima dva karakteristična momenta: obraćenje aktualizirano krštenjem i postepeno ulaženje u Crkvu kao narod Božji i tijelo Kristovo putem svakodnevnog iskustva.

„Obraćenje pripravljeno u prethodnoj etapi aktualizira se putem krštenja kao obraćenje subjekta i njegova svijeta. Dakle želi se naglasiti obraćenje ne kao svršen čin već kao trajan proces.”¹⁷

¹⁵ Usp. C. M. MARTINI, *L'itinerario spirituale dei dodici nel vangelo di Marco*, Ed. Centrum Ignatioanum Spiritualitatis, Roma, 1980; Usp. ISTI, *Riflessioni sull'itinerario dell'esperienza cristiana nel NT*, Roma, 1978, str. 8–9.

¹⁶ Usp. *Iniziazione cristiana...*, str. 88.

¹⁷ *Riflessioni sull'itinerario:*, str. 11.

Drugi karakteristični momenat jest da krštenik treba učiti što znači živjeti u Crkvi. To je konkretna zajednica sastavljena od ljudi s njihovim većim ili manjim nesavršenostima, a ne idealna Crkva iz njegovih snova, i u takvoj zajednici on je pozvan da prepozna prisutnost Gospodinovu: „Ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta” (Mt 28,20). Dakle novokrštenik treba prepoznavati Gospodina Isusa Krista ne samo kao onoga kojega je Bog poslao već i kao onoga kojega se može susresti u vlastitoj zajednici. Iskustvo zajednice je istinsko iskustvo Boga: treba naučiti kako se ponašati u svakodnevnom življenju putem opraštanja, prihvaćanja najmanjih, dijaloga. Tipičan tekst na kojem se treba nadahnjivati jest 18. glava Matejeva evanđelja. Zatim kršteniku treba protumačiti što je to kraljevstvo Božje, kako se ulazi u njega, kako se ono širi, koje poteškoće treba prevladati. To su argumenti koji se obrađuju u pet velikih Matejevih govora (pogl. 5–7; 10; 13; 18; 25). Dakle Matejevo evanđelje kao „evanđelje katehiste” ili „eklezijalno evanđelje” sadrži tematskim redom sve činjenice i izričaje Gospodnje koji služe za kompletno poučavanje krštenika. To bi bila religiozna refleksija druge etape.

Ovo postepeno uklapanje u život zajednice nije lagano jer na vidjelo izlaze naši egoizmi, naše nesavršenosti i grijesi. Potrebno je stoga neprestano opraštanje i pronalaženje nove svježine i snage, a tu snagu i svježinu treba tražiti u odgovarajućoj molitvi prilagođenoj tom stanju. Prvi tip molitve ove etape može se inspirirati na krštenju Etiopljanina iz Dj (8,26–40). Filip tumači Etiopljaninu Pismo polazeći od Izajinog odlomka kojeg je ovaj čitao te mu naviješta Radosnu vijest o Isusu (to je prva etapa). Nastavljajući put dolaze do vode te eunuh govori: „Evo vode! Što mi priječi da budem kršten?” Tu se dolazi do druge etape. Važno je napomenuti da drugi rukopisi¹⁸ sadrže na tom mjestu drugu, značajnu varijantu, a koja se inspirira na kršteničkoj liturgiji, gdje se kaže: Filip: „Ako vjeruješ svim srcem, dopušteno je.” Odgovori eunuh: „Vjerujem da je Isus Sin Božji.” To je ispovijed vjere koja se može izreći i kao ispoviedna molitva.

Druga vrsta molitve u ovoj etapi može se na-

zvati pokajničkom. Nadahnuće za takvu molitvu može se naći u molitvi carinika (Lk 18,9–14). Tu je također i primjer kako ne treba moliti, a to je molitva farizeja. Jedan se hvali pred Gospodinom što nije kao drugi ljudi, te tako čini podjelu u zajednici na tzv. „pravedne” i po njegovom „nepravedne”. Carinik, naprotiv, zaustavljaajući se na dnu hrama i kajuci se, govori: „Bože, smiluj se meni grešniku!” To je pokajnička molitva gdje se optužujemo i osjećamo grešnim i manjkavim u našem življenju Evanđelja u zajednici, u Crkvi.

Dosljedno dosad rečenom, odgovarajući sakramenat za ovu etapu bio bi sakramenat pomirenja ili ispovijedi u kojem se obnavlja krštenički integritet čovjeka.

Budući da služenja u zajednici počinju s ovom etapom, krštenje i život u zajednici, kao i rast u vjeri, trebaju biti praćeni služenjem u ljubavi. Podloga za to može biti Mt 25,31–46 gdje se govori kako trebamo otkriti najsiromašnije i najpotrebnije te se staviti njima na služenje. Osim tzv. „tjelesnih djela milosrđa” tu su i „duhovna djela milosrđa” kojima se treba pokazati služenje u zajednici (usp. Rim 12,10–18). I jedna i druga služenja treba izvršavati s radošću.¹⁹

5. MATEJ, EKLEZIJALNO EVANĐELJE ILI EVANĐELJE KATEHISTE

Zašto ga nazivamo tako?

Matejevo evanđelje nazivamo „eklezijalnim” zato što sadrži mnogo toga što može poslužiti za uvođenje krštenika u otajstvo Crkve, u otajstvo kraljevstva Božjega, kao i u svakodnevno ponašanje i život u zajednici. To je osobito doneseno u pet Matejevih velikih govora. Radi se o praktičnoj inicijaciji u život Crkve: kako otkriti Gospodina u sakramentima, u njegovoj riječi, u bratu, i to i u onom najsiromašnijem

¹⁸ usp. *Bibbia di Gerusalemme*, bilješka.

¹⁹ Usp. *Dalla coscienza...*, str. 51–54; Usp. *Iniziazione cristiana...*, str. 88–89.

²⁰ *Riflessione sull'itinerario...*, str. 5.

²¹ Usp. C. M. MARTINI, *Gli esercizi Ignaziani alla luce del vangelo di san Mateo*, Ed. Comunità di vita cristiana, Roma, 1981.

i najpotrebnijem, dakle u konkretnom crkvenom ambijentu?

„Evangeljem katehiste” naziva se Matejevo evanđelje zato što ga se može čitati kao katehetski priručnik.²⁰ Prema Martiniju Matej se može kao katehetski priručnik prečitati počevši od završetka evanđelja: „Ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta” (Mt 28,20). Polazeći odavde, može se kršteniku protumačiti na koji je način Isus s nama danas, na koji je način prisutan u njegovom životu, u njemu kao kršteniku i članu Crkve.

Drugi ključni tekst od kojega se može poći u katehetskoj ponudi jest Mt 25,35–46: „Bio sam gladan i dadoste mi jesti, žedan i dadoste mi piti, stranac i primiste me, gol i obukoste me, zatvoren i posjetiste me.” „Tada će mu pravednici odgovoriti: 'Gospodine, kada te to vidjemo gladna,... ili žedna...?' A kralj će im odgovoriti: 'Zaista, kažem vam, što god učiniste jednom od ove moje najmanje braće, meni učiniste!'”

Polazeći odavde, može se katehizirati kršćanina o Kristovoj prisutnosti u braći. Dakle Matej nudi širok i kompleksan katehetski materijal zajedno s uvjetima za uvođenje krštenika u život Crkve.²¹

6. TREĆA ETAPA – ODNOS CRKVE I SVIJETA

Radi se o tome da se odgovori na pitanje: koji je zadatak jedne kršćanske zajednice u svijetu? Kršćanska zajednica koja se osjeća zreloom u sebi treba navijestiti Evanđelje „svima onima koji su daleko (Dj 2,23), „bit ćete mi svjedoci... do nakraj zemlje” (Dj 1,8). Ali kako to činiti ako se nije definirala uloga zajednice nasuprot svijeta i povijesti? Zato je potrebna sustavna refleksija o kršćanskom fenomenu, promatranom ne samo u njegovim izvorima već i u njegovoj unutarnjoj povezanosti, u njegovu kontinuitetu s prošlošću, u njegovu značenju za sadašnjost i budućnost povijesti i to ne samo u odnosu na židovstvo već respektirajući sve civilizacije i religiozne tradicije „koje su pod nebom” (usp. Dj 2,5). To je točka s koje Luka polazi želeći protumačiti Teofilu solidnost primljenog učenja (usp. Lk 1,4). „Luka želi iz-

polazišta

ložiti svom učitelju solidnost činjenica, ne kao kroničar, već želeći da se one shvate u globalnom okviru povijesti spasenja od Adama do Isusa i sve do Pavla i zajednica od njega ustanovljenih. I drugo, Luka želi istaknuti Božju providnosnu akciju također i u poganskim religijama (Dj 17,22–31). Tako nisu samo događaji Isusa Krista božanski nacrt nego i događaji prvih kršćanskih zajednica i njihova evangelizacijska aktivnost ti koji objavljuju plan Božji u Isusu za spasenje svih” (usp. Dj 4,12).²²

Luka ne govori u prvom redu katekumenu, on pretpostavlja krštenje (Dj 1,4) te želi razmišljati o značenju događaja „od početka” (Lk 1,3) pa sve do zajednica koje su nastale u grčko-rimskim centrima s njihovim propovijedanjem i njihovim životom, te da je i to po planu Božjem i u skladu s Kristovim obećanjima dvanaestorici.

Tipični sakrament ove etape jest krizma ili potvrda, sakrament kršćanske zrelosti do koje se došlo postepenim uvođenjem u otajstvo Krista i Crkve.

Odgovarajuće služenje jesu sva ona svjedočenja koja Gospodin izvodi u različitim situacijama. To su u prvom redu službe poučavanja doktora i učitelja o kojima se govori u poslanici Efežanima (4,11). Onaj koji je stigao do ove etape razumijevanja Krista, Crkve, svijeta, povijesti spasenja i profane povijesti može se nazvati teologom. Do sada se govorilo općenito o poučavateljima, propovjednicima, kerigmaticima, inicijatorima pomirenja kao i služiteljima potrebnima, bolesnima, utamničenicima, siromašnima... Sada se pojavljuju teolozi. Oni kršćansku poruku pokušavaju prilagoditi novim životnim uvjetima, povezati je s prošlošću, usmjeriti je budućnosti, moraju znati odgovoriti na izazove vremena, civilizacija i kultura. I zato je Luka teolog u odnosu na Teofila jer želi izložiti jednu sistematsku kršćansku refleksiju (usp. Lk 1,1–4). To isto čini Pavao prema svojim zajednicama.

Primjer odgovarajuće molitve za ovu etapu bila bi molitva na temelju Ef 1–2. To je teološka, odnosno univerzalna molitva. Svrha joj je

²² *Riflessione sull'itinerario...*, nav. dj., str. 13–14.

preobrazba svega u Kristu. Bila bi to kontemplativna molitva zrelog kršćanina, kršćanina koji se osjeća građaninom svijeta i koji je dostigao sveopću spoznaju i osjeća se odgovornim za spasenje svijeta. Do tog stanja se dolazi duhovnim rastom i zrenjem i ne može se na umjetan način unijeti u nas.^{2 3}

7. LUKA – EVANĐELJE TEOLOGA

Autor ove hipoteze polazi od pitanja tko je čitalac Lukina evanđelja, odnosno naslovnik ovog dvostrukog djela? – Teofil. A tko je Teofil? Martini kaže da ne želi ulaziti u povijesnost te osobe. Za njega je „Teofil onaj kršćanin koji počinje značiti nešto u zajednici, koji uspostavlja veze zajednice s vanjskim svijetom, judajskim, helenističkim, rimskim”.^{2 4} To su tri svijeta koja dolaze u izravni dodir u vrijeme kada nastaju Djela apostolska i Evanđelja, djela koja treba zajedno čitati.

Kršćanin treba imati na umu da Crkva nije samo neka mala zajednica ljudi koji se vole i koja prepoznaje Krista prisutna u zajednici, u sakramentima, u riječi Božjoj, već je to i savez i lagan i težak u isto vrijeme. Počinju progoni, optužbe, neophodno je braniti se i tumačiti. A da bi se tumačilo drugima treba protumačiti sebi samima, treba znati svoju vlastitu povijest. Tu je zatim još jedna velika kriza koja pogađa prvu Crkvu: kako smjestiti obećanja Božja u cjelokupnu povijest svijeta istovremeno respektirajući judaizam? Postavlja se dalje pitanje za kršćanina: koji je odnos iskustva vjere koju on živi, u koju je uronio slijedeći etičko-moralne zakone koje nalazi u evanđelju npr. Matejevu i povijesti svijeta? Koji je zatim odnos poganskih religija: grčke i rimske, kao i tadašnje filozofije, povijesti, poezije, kontraverzija u propovijedanju i Božjih obećanja? Tu se dira u korijene ljudskog življenja. To je specifično teološki problem i teologija kao „posrednica između određene kulture i religije” treba na to odgovoriti. Lukino evanđelje kao znanstveno djelo, između ostalog, to ima za cilj i po tome se razlikuje od drugih evanđelja.^{2 5}

8. ČETVRTA ETAPA – ETAPA KONTEMPLACIJE ILI MISTIČNOG ISKUSTVA

„To je etapa iskustva pojednostavljene kontemplacije do koje se došlo putem duhovnog sazrijevanja, a temeljne vrijednosti tog iskustva su: 'pistis' (vjera) i 'agape' (ljubav). Kod Ivana se ne govori o razboritosti, pravednosti, čistoći, jakosti, umjerenosti, nego se sve svodi na vjeru i ljubav. Na spoznajnom planu spekulacija prelazi u kontemplaciju.”^{2 6}

Kao karakteristiku ovog iskustva na planu molitve možemo naznačiti Isusovu svećeničku molitvu (Iv 17), a to je ona molitva koja uključuje kontemplaciju Kristova poslanja sa strane Oca te molba da se ostane u jedinstvu s Ocem i Sinom.

Na sakramentalnoj razini to je euharistija kao sakrament jedinstva koji sažimlje sav kršćanski misterij. U tom kontekstu treba gledati i sakrament svećeničkog reda koji osposobljava za slavljenje euharistije i okupljanje zajednice u njoj. Ne treba ispustiti iz vida ni sakrament ženidbe koji supružnicima daje mogućnost da formiraju „malu Crkvu”. Stoga je i ženidba sakrament kršćanske zrelosti.

Na razini služenja specifična karizma ove etape jest svećenička karizma koja se pokazuje u evangeliziranju, slavljenju euharistije i sakramenta pomirenja, pastoralnoj raspoloživosti za druge u Crkvi. A u tome svi članovi Crkve imaju svoje mjesto i ulogu, stoga su svi pozvani na kontemplaciju Boga u Isusu Kristu da bi mogli izvršiti svoju zadaću.^{2 7}

²³ Usp. C. M. MARTINI, *Gli esercizi Ignaziani alla luce del vangelo di san Luca*, Ed. Comunità di vita cristiana, Roma, 1983.

²⁴ *Riflessioni...*, nav. dj., str. 6.

²⁵ Usp. C. M. MARTINI, *Gli esercizi Ignaziani alla luce del vangelo di san Luca...*; Usp. C. M. MARTINI, *Dalla coscienza...*; Usp. C. M. MARTINI, *Iniziazione... nav. dj.*

²⁶ *Iniziazione...*, nav. dj., str. 90.

²⁷ Usp. C. M. MARTINI, *Il vangelo secondo Giovanni*, Ed. Borla, Roma, 1984, Usp. C. M. MARTINI, *Iniziazione...*, nav. dj.; Usp. C. M. MARTINI, *Dalla coscienza...*, nav. dj.

9. IVAN – EVANĐELJE ZRELOG KRŠĆANINA

Ivanovo evanđelje nije evanđelje za početnike. Ono pretpostavlja situaciju zrelog kršćanina, „prosvijetljenog”, „savršenog”, kako ga naziva sv. Pavao, tj. onoga koji je prošao dugi hod zrenja te postigao određenu zrelost koja uključuje raspoloživost izraženu kroz ljubav i vjeru za Boga i bližnjega.

Vjera i ljubav prema Ocu, prepoznavanje Boga koji se s ljubavlju objavljuje u Sinu i u njemu nas privlači i spašava jest ono u što nas želi uvesti Ivanovo evanđelje. Zato se na njegovim stranicama ne govori o propisima i obredima, nema mnogo govora ni o Isusovu životu, nego je centralna tema: „Bog je tako ljubio svijet da je dao svoga Sina Jedinca te nijedan koji u njega vjeruje ne propadne” (Iv 3,16). Ivan nas svojim

evanđeljem želi uvesti u spoznaju te ljubavi i to putem vjere i ljubavi. Stoga njegovo evanđelje možemo nazvati i kontemplativnim za one koji su prošli prethodne faze kršćanskog sazrijevanja jer nam ono pomaže da uđemo u kontemplaciju osnovnog otajstva.²⁸

Iz rečenog može se zaključiti kako je Martini kao vrstan bibličar želio upozoriti kako se u spisima NZ može otkriti svijest prvih kršćanskih zajednica i na potrebu postepenog rasta u duhovnom životu kroz susljedne etape. Dosljedno tome i evanđelja su mogla, između ostaloga, poslužiti i kao priručnici za susljedne etape koje treba prijeći da bi se postigla kršćanska zrelost. Te su etape nezamjenljive u kršćanskom iskustvu.

²⁸ Usp. C. M. MARTINI, *Iniziazione...*, nav. dj.; Usp. C. M. MARTINI, *Dalla coscienza...*, nav. dj.